

PJESNIK RUDOLF SIEBER, KAO TURISTIČKI NOVINAR U SPLITU

Gotovo da sve evropske književnosti poznaju pisce koji su svojim djelima otkrili domaćem čitateljstvu neku stranu zemlju, tako da je do dir s tom zemljom imao osobitu ulogu u njihovu životu i stvaranju ili je stanovita zemlja bitna u strukturi njihovih djela. Život u Francuskoj i putovanje u Rusiju imali su osobito značenje u životu i stvaranju R. M. Rilkea, sve ako i nisu neposredno i eksplicitno našli izraza u strukturi njegovih pjesama. Drugačiji je slučaj kod Stendhala ili Ramon del Valle-Inclana, kod kojih je boravak u Italiji, odnosno Meksiku bitan u njihovu životu, a i u strukturi većine, odnosno nekoliko njihovih djela. Ako bismo u austrijskoj književnosti tražili pisca kod kojeg Hrvatska, Jadran, pa i Balkan u širem smislu imaju odgovarajuće značenje, izbor bi mogao pasti na Rudolfa Siebera, čak i ispred Paule Preradović.¹ Jer za nj su boravak u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji, te putovanje po svem Balkanu bili presudni kako što se tiče njegova života, tako što se tiče književnog stvaranja. Nije to pisac koji je imao znatno mjesto u književnosti njemačkog jezika, ali su naši krajevi imali znatno mjesto u njegovu stvaranju, i to u svima fazama njegova stvaranja od časa kad je postao nastavnikom u Bosni, odnosno turističkim novinarom u Splitu.

Prvi svjetski rat prekinuo je rad turističkih organizacija koje su na prijelazu stoljeća nastale u raznim gradovima jadranske Hrvatske, dobrim dijelom zato što su ti krajevi, dakle Istra, Rijeka i Zadar, pripali Italiji,² pa je poslije rata valjalo početi iznova, ovaj put u Splitu.

¹ Tatjana Arambašin, *Od Pule do Cavtata s poezijom Paule Preradović*, Pomorski zbornik, Zadar, 1969, knj. 7, 1167, 1185.

² Vjekoslav Maštrović, *Prvi turistički savezi u Dalmaciji g. 1899. i 1909*, Zadar, 1960; Isti, *Organizacija i rad Planinarskog i turističkog društva »Liburnija« u Zadru 1899—1918*, *Zadarska revija*, 1 (1952) 3, 48—51; Isti, *Prve turističke organizacije u Dalmaciji*, *Turizam*, 7 (1959), 12, 13—15; Isti, *Prve pojave turističke djelatnosti na području Vrane*, *Radovi JAZU u Zadru*, sv. 18, Zadar, 1971, 413—427; V. Antić, *Turistički razvoj otoka Krka, Raba i Paga*, *Radovi Instituta JAZU*

Poratna razdoblja ne pogoduju razvitku turizma, pa je prvo turističko društvo u Splitu i Dalmaciji, koliko znam, osnovano tek 1923. u Splitu kao Društvo za saobraćaj putnikâ.³ To je društvo bilo osnovano da bi se brinulo o podizanju novih hotela, uređivanju kupališta, liječilišta, o planinarstvu, skupnim izletima, da bi organiziralo putovanja u inozemstvo i da bi promicalo turizam. Prvi predsjednik toga društva bio je inženjer Kamilo Tončić. U upravi je bio tadašnji gradonačelnik Ivo Tartaglia i razni drugi uglednici poratnog Splita kao svećenik Vinko Brajević, Petar Kamber i drugi. Neki od njih bili su zapravo ugledni građani koji su se bavili politikom na način koji danas ne odobravamo, a u upravu su stupili da bi joj dali težinu svojim osobnim ugledom. Stvarno poslovno vodstvo društva pripalo je Jerku Čuliću i Frani Ivaniševiću, koji postadoše zamjenici predsjednika. Slavko Sirišćević opisuje Kamila Tončića kao arhitekta koji je promicao zanimanje za hrvatske narodne nošnje iz Dalmacije kao nekoć Natalija Bruck-Auffenberg (Dalmatien und seine Volkskunst, Beč 1910), a bio je i ravnatelj etnografskog muzeja u Splitu. O Jerku Čuliću piše kao o zanešenjaku turizma koji se, nezadovoljan poslovima trgovačke tvrtke svoje obitelji, bacio na turizam.⁴

Reklama u inozemstvu bila je glavno pitanje hrvatskog turizma onoga doba, pa je ovo društvo prvih godina uglavnom samo postojalo. Godine 1927. pokušalo je ostvariti nešto s ilustriranim časopisom »Turizam na primorju«, ali bez mnogo sredstava i bez podrške službene države SHS, koja se slabo brinula za napredak Dalmacije, ovaj časopis nije imao mnogo uspjeha. Društvu je ipak uspjelo staviti se na čelo turističkih organizacija države SHS i postati domaćinom III. međunarodnom turističkom kongresu što je održan najesen 1927. na brodu »Karađorđe« duž hrvatske i crnogorske obale Jadrana. Časopis »Turizam na primorju« postade od 1. siječnja 1928. službenim organom »Saveza kupališta, banja, liječilišta i mineralnih vrela u Kraljevini SHS« u Zagrebu, »Jugoslovenskog-turing-kluba« u Beogradu, te »Centralnog ureda za propagandu Jadrana« u Splitu. Časopis je nazvan »Jugoslovenski turizam« i nije zamišljen kao nastavak »Turizmu na primorju«, jer je od 1. siječnja 1928. izlazio s prvim godištem.⁵

Za Split je to bio uspjeh, jer je on time postao središtem hrvatskog turizma i najvažnijim gradom turizam u državi SHS uopće.

Sam časopis bio je zamišljen kao reklama turizmu. Bio je mjesečnik s dotacijom i besplatno se slao svim putničkim uredima Evrope za

u Zadru, 3 (1957), 353—405; Isti, Turističke organizacije u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Turizam, 4 (1956), 10, 3—12.

³ S. Sirišćević, Društvo za saobraćaj putnika 1923. godine. Novo doba, Split, 6. lipnja i 9. lipnja 1923.

⁴ Ove podatke sam našao u nažalost neobjavljenu radu S. Sirišćevića »Osnivanje prvog putničko-turističkog ureda u Splitu«, koji mi je on ljubezno stavio na raspolaganje.

⁵ [Jerko Čulić], Uvodna riječ uredništva. Jugosl. turizam, 1 (1928) 1, 1—2. (Ovaj časopis se poslije zvao »Jugoslavija, jugoslovenski turizam«. Za buduće navode

koje je uredništvo moglo saznati, te konzularnim predstavništvima. U njemu su se pojavljivali vozni redovi domaćih i stranih parobrodarskih društava, izvješća s turističkih kongresa, reklama hotelâ, snimci seljaka u narodnoj nošnji, vijesti iz automobilizma, turističke reportaže, a na kraju i književni, te poluknjiževni tekstovi. Časopis je bio komponiran poput časopisa »Adria, Illustrierte Monatschrift für Landes- und Volkskunde, Volkswirtschaft, Touristik und Fremdenverkehr der Adriaküste und ihrer Hinterländer« koji je u Trstu od kraja 1908. izdavao Josef Stradner.⁶ Stradnerov časopis, koji je promicao zanimanje za turizam na Jadranu, izlazio je na njemačkom. Njemački su u ono doba govorile dvije moćne države, a razumjela ga je gotovo sva srednjoistočna Evropa. »Jugoslovenski turizam« izlazio je na hrvatskom i bio je u drugačijem položaju, pa se tako dogodilo da je glavni urednik J. Čulić pozvao Rudolfa Siebera da s njim uređuje časopis.⁷ Ovaj bijaše u to doba ugovorni profesor njemačkog jezika u Mostaru.⁸

Rad u turizmu R. Sieberu se učinio zanimljivijim od zanimanja gimnazijskog profesora, pa se 1. siječnja 1928. prihvatio posla u turističkom novinstvu kao šef propagandnog ureda u uredništvu »Jugoslovenskog turizma«. Kao prvu zadaću pri uređivanju te publikacije R. Sieber je uočio potrebu uređivanja u međunarodnom stilu. Hrvatski nije bio svjetski jezik. Poslije rata ni njemački više nije bio ono što je bio prije rata, negdje između 1871. i 1914. Izdavanje časopisa na četiri jezika bilo bi vrlo skupo.⁹ Osim toga, tu bi se bili pojavili osjetljivi problemi prevođenja, opasnost da časopis djeluje neizravno i hladno. Stoga je uredništvo usvojilo načelo da će svak u časopisu pisati — na svom jeziku, te da se prilozi neće prevoditi. R. Sieber je dakle pisao na njemačkom, domaći publicisti, J. Čulić, Živko Vekarić, pa Ivo Florio Lupis Vukić na hrvatskom (ovaj posljednji, inače hrvatski iseljenički novinar koji je dugo živio u USA, pisao je ponekad i na engleskom).

iz ovog časopisa stavljam u zgrade, ne u bilješku, navodim ga skraćeno JT (Jugosl. turizam), ili Js (Jugoslavija) uz navod godišta, godine i stranice bez »str.«

⁶ Taj se časopis lipnja 1914. fuzionirao s časopisom »Kärntner-Tauern-Adria-Reisezeitung« iz Celovca i postao »Adria und Ostalpen«. Potkraj rata prestao je izlaziti. O tome časopisu, i inače o stručnom austrijskom novinstvu, pisao sam u raspravi »Austrijsko turističko i planinsko novinstvo o jadranskim krajevima. Naše planine, 25 (1973). 11—12. 286—72. usp. još moj rad »Njemački vodiči za jadransku Hrvatsku do 1914«, Naše planine 26 (1974), 12, 87—92.

⁷ Časopis »Jugoslovenski turizam« financirala je zadruga »Putnik« u Beogradu pošto je »Društvo za saobraćaj stranaca u Splitu« bilo postalo dioničarem »Putnika«. To mi je usmeno saopćio nekadašnji direktor »Putnika« S. Sirišćević, koji sada živi u Splitu.

⁸ Rudolf Sieber je po završenom studiju književnosti u Beču 1920. postao profesorom najprije u Bihacu, gdje je ostao do 1925, onda u Banjoj Luci od 1925. do 1927. i najzad u Mostaru. Godine 1921. doktorirao je u Beču na temi »Die tragische Katharsis«, 1922. oženio se Koviljkom T. Kaišković. Rođen 1896. u Imstu, u Austriji, a umro 1966. u Beču. Ove podatke, kao i mnoge druge podatke o njegovu životu i radu zahvaljujem njegovoj kćeri Irini C. Torre-Sieber koja sada živi u Badenu u Austriji. Njoj u ovoj prilici srdačno zahvaljujem.

⁹ Časopis se prodavao po cijeni od 8 dinara za primjerak, godišnja pretplata iznosila je 80, a kasnije 100 dinara. No najveći dio naklade slao se besplatno, kako već rekoh, putničkim uredima i konzulatima.

No u »Jugoslovenskom turizmu« su se ponekad pojavljivali i prilozi znanstvenika, kao npr. arheologa Mihovila Abramčića, povjesničara i donedavno predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu Grge Novaka (oba 1929.), zagrebačke književnice i relatora prema njemačkoj književnosti Camile Lucerne, koja je nekoć surađivala u »Adriji«, pa u »Agramer Zeitungu« u Zagrebu, gdje je prevodila priloge iz starije hrvatske književnosti na njemački i pisala druge priloge. »Jugoslovenski turizam« bio je, dakle, dopadljiv tip jeftine ilustrirane revije koja se razvila iz tipa »Berliner Illustrierte Zeitung« poslije 1892, a ušla je u zamah tek s usavršavanjem tehnike snimaka poslije 1906.¹⁰

R. Sieber koristio se svojim poznanstvima među novinarima Evrope, a u prvom redu svoje domovine,¹¹ da bi ih pridobio za suradnju u »Jugoslovenskom turizmu«, pa se u tom časopisu pojavio Nijemac Hermann Wendel, inače oduševljeni prijatelj dinastije, koji je obično u »Jugoslovenskom turizmu« pisao priloge na francuskom (Lamartine et la Serbie, JT. 5. 1934. 24—25). Pojavio se i sveučilišni profesor F. Babinger, pa J. Weiss, J. März, također sveučilišni profesori. Prilozi na engleskom uglavnom potječu od Fanny S. Copeland, pa Beatrice Marshall. Tridesetih godina pojavljuju se prilozi Georga Neeborga iz Kopenhagena i Francuza Paula Dresse, pa onda brojni prilozi na nordijskim jezicima, ali i češkom, poljskom, mađarskom. Prilozi na francuskom su relativno rijetki, na njemačkom su najbrojniji. Njih pišu Wilhelm Ruof, F. Senghofer i mnogi drugi. Za Aleksandrove diktature časopis je 1930. postao organom beogradskog »Putnika«, kojemu je ravnatelj onda bio Slavko Sirišćević, i dobio je ime »Jugoslavija, Jugoslovenski turizam«. Tada se u njemu pojavljuju nesimpatični napisi, nerijetko iz pera H. Wendela, u kojima se veliča »viteški kralj i ujedinitelj«, a prešućuju premlaćivanja, zatvaranja, politička umorstva, nacionalno ugnjetavanje, progoni komunistâ i svih naprednih snaga. Godine 1935, kad je Herman Göring proveo neko doba u okolici Dubrovnika, izlazi u »Jugoslaviji« njegova slika (JS. 7, 1935, 6), a onda opet 1936. s tekstom ispod slike »Ministerpräsident Hermann Göring, der General der Generäle, zur Erholung in Dalmatien Mai 1935.« (JS. 7, 1936, 49). Odnosi režima i Adolfa Hitlera kao da onda nisu bili loši.

Valja ipak reći da »Jugoslavija« nije bila politički časopis, te da nije ulazila u politička pitanja više nego li je morala. U njoj su se, osobito prije 1929, znali pojavljivati prilozi s kojima je hrvatski rodoljub mogao biti prilično zadovoljan (Fanny S. Copeland, Šibenik, the Croat City

¹⁰ Joachim Kirchner, Das deutsche Zeitschriftenwesen, seine Geschichte und seine Probleme, II. Vom Wiener Kongress bis zum Ausgange des 19. Jh., Wiesb., 1962, 357.

¹¹ Jedan od Sieberovih prijatelja bio je gračanski slikar Hans Wagula, koji je likovno opremio njegovu knjigu »Madonna mit dem Dolche, dalmatinische Novelle«, Dresden, s.a., a izradio je i više uspješnih reklamnih plakata Dalmacije, usp. D. R. Sieber, Südslavische Verkehrswerbung: Hans Wagula, Jugoslavija, 4 (1931), 140.

on the Adriatic, JT. 1. 1928. 13. 15), a i poslije se hrvatsko ime nije uvijek prešućivalo.

U tom pogledu »Jugoslavija« je prije svega stručni i turistički časopis koji se brinuo o interesima turizma. Uza sve osorne slike »viteškog kralja« časopis je ipak izlazio u Hrvatskoj i to je bilo svakako bolje nego prije, kad je »Adria« izlazila u Trstu.

Na neki način je »Jugoslavija« bila nastavak »Adrije« u posuvremenjenu obliku. Oba su časopisa bila dalji razvojni oblik opisanog tipa »Berliner Illustrierte Zeitung« po tome što su bili specijalizirani. I dok je »Adria« okupila razne ličnosti Istre i Dalmacije, te ugledne prijatelje »austrijskog primorja« iz Beča, »Jugoslavija« je uspjela gotovo u svakoj zemlji Evrope naći ponekog prijatelja, zahvaljujući dobrim dijelom baš R. Sieberu i njegovim poznanstvima. Čitav pothvat bio je uglavnom zanesenjački. Ne ulazeći u čisto gospodarsku ocjenu toga pothvata, ističemo više znanstvenih, u prvom redu književnih tekstova o Dalmaciji i sjevernom Jadranu, zbog čega »Jugoslaviju« možemo smatrati poluknjiževnim časopisom u kojem se razna književna sredstva rabe u reklamne svrhe i u tom smislu funkcioniraju kod publike. To je bio R. nazor Siebera o uređivanju, a od njega i potječe najveći broj takvih priloga. Računajući tako sa svjetskom naobrazbom krupnog građanstva u razdoblju razvijenih prometnih putova, R. Sieber je počeo sa uključivanjem naše obale u obzor očekivanja evropskog građanstva, pokušavajući usmjeriti njegove selektivne mehanizme čitanja prema Dalmaciji.

Prvi Sieberov prilog pojavio se već u drugom broju »Jugoslavenskog turizma«. Bila je to pjesma u prozi »Nocturno aus Mostar«. (JT. 1. 1928. 18):

»Der Garten.

»Emina, du?

Des Mädches Arm ergriff den Fliederast; war's der Blumen nächtig
Geflüster? Der Mutter besorgtes Mahnen?

»Emina!«

Kindliches Necken des Lanzwinds. Des Liebsten sehender Ruf? Sie
glitt an meine Brust und zärtlich heftig wühlte seine Hand in ihren
lockigen Flechten. Des Kirschbaus Gäst umfing die hemliche Rubbank
und selten gelang es dem stummen Gestirn, der Liebenden Pfühl zu
erlügen.«

Ova pjesma koja je nastala vjerojatno za doba njegova službovanja u Mostaru dobro se uklopila u časopis. Uskoro se pojavila novinarski i kulturno napisana reportaža o crkvenoj svečanosti u manastiru Ostrog u Crnoj Gori, kamo je R. Sieber došao kao pješak-planinar (Kloster Ostrog /Crna Gora/, JT, 1. 1928, 18). Slijedili su turistički vodiči po Crnoj Gori, pa Beogradu (Crna Gora, JT, 1; 1928, 19—24, Beograd, 1. 1928, 14—17). Svoje već izložene nazore o reklamiranju na stranim jezicima on je sada iznio na hrvatskom (Solidna reklama je najunosnija,

JT. 1, 1928, 7—8). Bio je to jedan od njegovih rijetkih napisa na hrvatskom.¹² Slijedilo je opet nekoliko trezveno i faktografski napisanih vodiča, na koje se nećemo posebno osvrutati.¹³

U idućem prilogu R. Sieber je opet izložio svoje nazore o turističkoj propagandi, odnosno uređivanju časopisa. Osvrnuo se na veliku skupoću oglasâ u inozemstvu i preporučio da se tiskaju prigodni prilozi brojnih stranih novinara, od kojih su mnogi iskreno oduševljeni našom zemljom. R. Sieber je spomenuo brojne turiste iz Čehoslovačke, Njemačke, Austrije i istakao mali broj Engleza Francuza i Američana koji dolaze na našu obalu, pa je tražio da se uspjelom reklamom privuku turisti i iz zapadne Evrope.¹⁴

Najesen, poslije ljeta u Splitu, R. Sieber piše da se srednjoevropska turistička publika tek poslije rata u većoj mjeri zainteresirala za naše krajeve,¹⁵ no tu se radi uglavnom o nastavnicima, studentima, malim namještenicima koji samo preko ljeta, za školskih praznika, mogu putovati. R. Sieber preporuča zimski turizam i potrebu udobnijih hotela s atmosferom obiteljskog pansiona.¹⁶

Pošto je napisao nekoliko vodiča i iznio svoja mišljenja o hrvatskom turizmu i njegovu reklamiranju R. Sieber je sve češće počeo prikazivati Hrvatsku i ostale zemlje tadašnje SHS u književnim putopisima. Zagreb je opisao kao »die ehrwürdige, fortschrittliche Hauptstadt des Kroatentums, das vornehmeste wirtschaftliche und kulturelle Zentrum der Südslawen« (Zagreb, JT. 1, 1928, 17—23).

Godine 1929. pozdravlja ukidanje viza sa Čehoslovačkom i Njemačkom, ističe da prema 1927. ima kod nas 75% više Nijemaca (Za ukidanje vizuma na pasoše, JT. 2, 1929, 77—79). Iste godine piše turističku reportažu sa Hvara, u kojoj spominje Petra Hektorovića i Hanibala Lucića, koje je dobro poznao i čitao (Hvar, eine Stätte des ewigen

¹² Njegovi prijatelji iz Splita svi mi rekoše da je R. Sieber vrlo dobro znao, govorio i pisao hrvatski, te da je taj rad zacijelo sam na hrvatskom napisao.

¹³ R. Sieber je sabrao dio svojih vodiča i izdao ih u Dresdenu i Leipzigu 1929. pod naslovom »Führer durch Dalmatien und das kroatische Küstenland«.

¹⁴ R. Sieber, »Statistika i propaganda turizma«; JT. 1 (1928), 8, 5—7. Statistike turizma onda još nije bilo. Ovaj prilog možemo smatrati jednom od prvih pobuda u tom smislu. Pa ipak, 1911. pisao je Kurt Floericke, Dalmatien und Montenegro, Blicke ins Kulissenland, Berlin, 1911, 149, 150, da u Dalmaciji slabo dolaze angloamerički milijunari, jer je Dalmacija i Istra izvan ruke i tko putuje iz Indije za Englesku nije sklon svratiti u Dubrovnik. U ono su doba, prije 1. Svjetskog rata, turisti u Dalmaciji bili uglavnom Austrijanci. Čak je i Nijemaca bilo vrlo malo. Usp. Hermann Bahr, Dalmatinische Reise, Berlin, 1909, 131—132.

¹⁵ U »Adriji« su se npr. još 1910. pojavljivale »Fremdenliste« (npr. Adria, 2/1910, 11, 425—28), u kojima bi se na nekoliko strana donio popis gostiju na Jadranu, koji su, čini se u pravilu bili prominentni. Podatke o brojnom stanju noćenja u Opatiji i na sjevernom Jadranu u doba do 1914. objavio je V. Antić, Tri razdoblja u razvitku turizma Istre i Hrvatskog primorja. Riječka revija, 5 (1956), 6. 315—21.

¹⁶ R. Sieber, »Zimska sezona u Dalmaciji«, JT. 1 (1928), 10, 5—6. Iste godine se njemački turist Manfred Schneider, So reist man durch Dalmatien, Ein Buch der Führung und Vorbereitung, Stuttgart, 1929. 16—17. tužio na loše i prljave hotele u Dalmaciji.

Frühlings, JT. 2. 1929. 93—96). Zatim je R. Sieber, koji je bio velik ljubitelj glazbe, što ćemo još vidjeti, napisao jedan prilog o glazbi bosanskih muslimana (Bosnische Musik, JT. 2, 1929, 135). Jedan posve književni esej o Grguru Ninskom pobudio je veliku pažnju u Splitu.¹⁷ Ivan Meštrović je stvorio Grgura, piše R. Sieber, za Peristil, u cijelom današnjem Splitu nema drugoga mjesta za Grgura, za snagu i pobjedničku veličinu moćnog hrvatskog seljačkog biskupa. Samo Peristil je mjesto za njegove dimenzije i format, njegovu stentorsku riječ, popraćenu divovskim pokretom. U Splitu je jedino Peristil povijesni okvir za Grgura. Sieberova riječ je imala neke snage i ugleda, i Gugur je zaista do talijanske okupacije ostao na Peristilu.¹⁸ Njegova turistička reportaže sve je književnija, sve više prožeta hrvatskom poviješću. Godine 1930. piše književnu crticu o Klisu (Ein Sinnbild dalmatischer Geschichte, die Feste Klis, Js. 3, 1930, 70—71).

Sve je u ovoj crtici prožeto snagom; zidine Klisa, povijest, uspomene na Petra Kružića. Sieberov prijatelj povjesničar Vlade Rismondo opisuje ga kao čovjeka velike tjelesne snage, elementarna. On mi je pričao da je jednom posjetio Klis sa R. Sieberom. Pojeli su pršuta i napili se vina u nekoj gostionici. Zagrijan vinom R. Sieber se nagnuo na daske gazdine staje i punim plućima udisao vonj stoke. U svojoj književno-turističkoj reportaži on je sebi dopuštao sve više slobode: »In tausend Körben staut sich auf allen Märkten die blaue und goldne Fehsung, für acht Pfennig nimmt man das Pfund Trauben zeg, für dreissig und billiger reicht der Bauer den honigsüssen Most und den alten flammenden Wein, der schleunig aus de Gebinden in die Kehle muss, um dem jungen zu weichen. (...) Es ist das Weib, das auch diese Gnadenfülle vergällt, denn das Weib ist die Sünde. Die Dalmatinerin eifert wider deinen Freund, den Wein, und erkennt sie, dass du ihm treu nachhängst von Herzen, dann musst du mönchisch ihrer Gunst entsagen und bleibts verdammt zu schlürfedem Genügen.« (Dalm. Weinlese, strömt herbei ihr Völker, Js, 4, 1931., 195—97).

R. Sieber je nadalje pisao reportaže o Bugarskoj i Albaniji (Bulgarien als Reiseland, Js. 5, 1934. 19. 21, Auflug nach Albanien, Js. 6, 1935, 206—08), pozdravljao olakšice u prometu putnikâ između Jugoslavije i njemačkog Reicha (Geist des Fortschritts und der Freundschaft Js. 5, 1937, 163), promicao automobilizam (Im Auto durch Jugoslawien, Js. 5, 1934, 40—44), opisao o pedesetoj obljetnici Plavu špilju, kojoj je 1884. dinamitom probio ulaz bečki slikar Eugen von Ransonnet-Villet.¹⁹

¹⁷ Taj esej se pojavio u časopisu Korablja, 1 (1929), 2, 46—49, koji je u Splitu izdavao Ciro Čičin Šajn na hrvatskom kao »Grgur Ninski, spomenik od Ivana Meštrovića« i u JT, 2 (1929) 11, 392—94, na njemačkom kao »Grgur Ninski, ein Denkmal von I. Meštrović«.

¹⁸ Kad je spomenik, nakon što su ga talijanski okupatori skinuli 1941, opet postavljen, našlo mu se mjesto iznad Zlatnih vrata, do gradskog parka u Splitu.

¹⁹ 50. Jahre Blaue Grotte von Bischevo, Js. 5 (1934), 5, 134—35. Eugen von Ransonnet je o ovom objavio vijest u Neue Freie Presse, Beč, 7. kolovoza 1884. Odmah je upriličen izlet Bečkog znanstvenog kluba, o čemu je izvijestio M. A. Becker, Die blaue Grotte von Busi, Mitteilungen der kais. königl. Geographischen Gesell-

Njegova književno-turistička reportaža postaje nerijetko vinski elegična: »Die Kroaten und Deutschen sind eng und ur-verwandt, trotz anderer Philologiemeinung. Nur sie besitzen und pflegen einen uralten, geheiligten Saufkult, den zeremoniellen Minnedienst der Mystik des Alkohols als löblichste Form der Geselligkeit: (. . .) Ein souveränes Gemüt lacht im forschen Opol, in der sinnig minnigen Vugava; man brät dir in Öl gold-rötelnde Barben, deren Fleisch sich löst wie Haselnüsse.« (Bacchantische Landschaft, Südslaw. Weinlese, Js. 5. 1934. 334—36).

Njegovi krajolici prožeti su glazbom, snagom krša i povijesti. Evo kako je on opisao Korčulu: »Homerische Landschaft! Antenors irrfahrende Genossen fanden hier eine neue Heimstätte, deren Mauern und Zinnen die Schicksale des Landes fesselnd verdolmetschen: Ein Stadtbild von seltener Eigenart und Anmut, von mächtigen Waldbergen, labyrinthischen Seegassen und grünen Inseln umspielt. Glückhafte Badestrände überall, erfrischende Brisen und geistvolle Weine;« (Dalm. Bäder, Js. 6. 1935. 156) Rab opisuje ovako: »Wie eine grandiose Orgel steilt sich Fels und Stadt aus dem Meer; unberührte Heldenstimmen sind die Flucht ihrer Türme und ihr hymnischer Mollklang schwebt über allem. Weltnch süßes Geschehen zu stiller Scheidestunde, wenn Meer und Mauern in rosig goldgrün flackerndem Scheiter verklingen, ein letzter Sieger sich an der Flut, verschlürft und die fernen Berge in purpurbändern heben! Da erschauert die Seele in grosser Einsamkeit.

Wie süßer Schierling träufeld das Flötenmotiv der Liebsten und des Todesrausches ins Herz.« (Dalm. Pastelle 6. 1935, 13). Glavni književni postupak ovog reklamiranja bilo je prizivanje kulture, u ovom slučaju graditeljstva i krajolika, koji je shvaćen romantički kao junak, da bi se čitatelj privukao ponudi turističke potrošnje. Po strukturi je ovo reklamiranje zapravo zamka koja računa s društvenom vrijednošću načitanosti u građanskom društvu. Značenje ovakva reklamiranja jest da je od naših krajolika i graditeljstva ipak umio načiniti književne vrijednosti i staviti ih uz bok društvenim vrijednostima.

Onda se R. Sieber opet vraća trezvenoj, novinarskoj i zanatskoj reportaži (Autofahrt Belgrad-Ochridsee, Js. 6. 1935, 297—300), opisuje božićnje običaje Južnih Slavena (Weihnachten der Südslawen, Js. 6, 1935, 348—49). Vjeran nepolitičkoj orijentaciji časopisa, nije pisao pohvale Aleksandru, ali se ipak pokoravao službenoj politici Dvora, a kao stranac jedva da je i mogao drugačije. Tako 1930. izlazi njegov opis »Primorske banovine«. R. Sieber počinje s kraljevim rješenjem od 3. listopada 1929, kojim je ona bila ustanovljena, i ističe njezino prometno-političko značenje posve u skladu s intencijama tada službene politike (Das küstnlandische Banat, Primorska banovina, Js. 3, 1930, 166—66.) U listopadu 1934, o obljetnici marseilleskog atentata 9. listopada 1934.

schaft in Wien, 1885, 3—11. Ovaj podvig E. Ransonnet potakao je speleologe W. Hanke, J. Marinića i Friedricha Müllera da počnu s istraživanjem špilja duž naše obale, u Istri i Dalmaciji, usp. Reinh. E. Petermann, Die neuere Erfassung unseres Adria-Gebietes, Adria, 5 (1914), 11—12, 794. I. Pederin, Počeci speleologije u Hrvatskoj, Naše planine, 27 (1975), 70.

R. Sieber žali »junačkog kralja i ujedinitelja« (»seinen heldenmütigen König und Einiger«) u kojem je Evropa izgubila jednog od najistaknutijih boraca za mir. Opisuje i tugu »jugoslavenskog naroda« za svojim »najvećim sinom« »riješenost« jugoslavenskih »plemena« da se stope u »krepku, bratsku ujedinjenu naciju«. (Das Mausoleum der Karadjordje, Js. 6, 1935, 286—87).

Inače je R. Sieber bio, čini se, i dosta spretan poslovan čovjek, pa je znao nekim splitskim tvrtkama naći veze u Njemačkoj.²⁰ On je Hrvatskoj štampariji Gradske štedionice u Splitu pronašao poslovne veze u Njemačkoj i Švicarskoj,²¹ pa je ta tiskara tiskala za račun njemačkih i švicarskih izdavača. R. Sieber je možda bio u tim poslovima lektor i koordinator, a uspio je na ta način izdati u Zürichu nekoliko svojih knjiga, među kojima i svoj već spomenuti vodič, koje su se za račun inozemnih naručitelja, skupa s drugim knjigama, tiskale u Splitu.²² Negdje oko 1930. je tako izišla njegova novela »Madonna mit dem Dolche, dalmatinische Novelle«.²³ Novela je povijesna i događa se u Trogiru za prve austrijske uprave 1797—1806. Siromašna plemkinja Nora Delodis iz Trogira izgubila je 1806. u buni pučanâ zaručnika, kojeg je po njezinu uvjerenju ubio sin njezina susjeda, hromog kramara. Ubojica prosi Noru, a ona ga mrzi mržnjom ponosne i osiromašene plemkinje koja je izgubila privilegije. Norin otac, časnik u mletačkoj službi, poginuo je na Levantu nakon što je spiskao ženin imetak. Žena, otmjena mletačka plemkinja, umrla je pri porodu. Noru je odgojila tetka. Te zgode s kraja XVIII. st. prepričane su doživljeno, a R. Sieber je bez svake sumnje dobro poznao prilike, a možda i talijansku književnost Dalmacije toga doba.²⁴ Nora potkazuje ubojicu, a ubojičin je otac tuži zbog klevete. Austrijska uprava se koleba, sad bi dala plemićima privilegije, a onda opet nebi.

Aristokratizam kao bitna književna vrijednost upućuje prema tipu ove povijesne novele. To nije walterscottovska proza koja ide prema traženju nacionalnog identiteta u povijesti, pa je zbog toga nužno demokratska uza sav konzervativni građanski tradicionalizam kojim je prožeta. Temeljna tvar ovog aristokratizma je ljepota, a aristokratizam

²⁰ Ovo mi je rekao ing. Mladen Donadini, poslovni čovjek iz Splita, donedavna direktor sektora vanjske trgovine tvrtke »Dalma« iz Splita.

²¹ Bijahu to IIF-Verlag u Dresdenu i Volkswirtschaftlicher Verlag A. G. Zürich.

²² U Splitu je tako tiskana njegova disertacija u nakladi Volkswirtschaftlicher Verlag Zürich A. G. — Die tragische Katharsis, 1929.

²³ IIF-Verlag, s.a. Tiskala Hrv. štamparija Gradske štedionice u Splitu. Vidi osvrt C. Lucerne, Rudolf Sieber »Madonna mit dem Dolch«, IIF-Verlag, Dresden, 1931. R. Siebera spominje i »Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte, Ein Handbuch zur Geschichte der Deutschen Dichtung in Österreich-Ungarn (...) von Joh. Willibald Nagl und Jakob Zeidler, hrsg. von Ed. Castle, Dritter (Schluss) Band, 1848—1918. 1. Abt., Neuabsolutismus und erste Verfassungsversuche 1848—1866. Beč, 1926—37, str. 1479.

²⁴ O talijanskoj književnosti Dalmacije toga doba pisao je M. Zorić, Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku, Rad JAZU, 357 (1971) str. 353—476. isti, Marko Kažotić (1804—1842), Rad JAZU, 338 (1965) str. 375—510.

je shvaćen dekadentno, a nipošto klasno, relacioniran je prema umjetničkoj senzibilnosti i znanosti, jakim strastima ljubavi i mržnje. Po tome, a i po tome što ova novela ne prikazuje naciju, koja je onda u krajnjoj liniji junak pripovijedanja, a zbiva se (za R. Siebera) u inozemstvu, ova povijesna novela bliži se tipu novele C. F. Meyera.

Uto iz Kotora stiže u stolnu crkvu u Trogiru novi orguljaš i učitelj glazbe Johannes Borota. S njegovom pojavom sve se u noveli prestrukturira. Nora najednom naliči na Gospu s bodežom u crkvi sv. Jakova. Trogir kao izabrana realnost novele sada nam naliči na puku materiju koja se putem izbora subjektivira i uobličava u pjesnikovu doživljaju orguljaša Borote. On je pučanin, siromašan i intelektualac, glazbeno nadaren: »Johannes aber hielt sich die Leute auch mit dem bewussten oder vermeinten Grund vom Leibe, unter ihnen keinen Genossen seiner Geistesart zu finden und es bedrückte ihn zuweilen die Aussicht, bei den feisten Klerikern und simplen Kleinbürgern sein Leben zu begraben. So sehr es ihn verlangte, seine 'jakobinischen' Ideen und seinen musikalischen Kult mitzuteilen, so trist war seine Erkenntnis, dass es sich bei jenem Aufstand um eine wilde Eruption armer, konfuser Köpfe gehandelt und ausser einer ältlichen Ordensschwester niemand die Musik als eine geistige Daseinsform wertete: So beschlich den jungen Mann mitunter das Heimwahn nach der Schule zu Bologna, nach häufiger die Schnauht, die enge Idylle zum mindesten ungleich mit bescheidenen, allen ungleich weiteren Rahmen der Stadt Split zu vertauschen«. ²⁵

Ovako jako relacioniranje likova ove novele prema glazbi i likovnoj umjetnosti postupak je svojstven modernoj. Književna stvarnost ovim postaje ljepota i umjetnost. Glavni junak nije karakter u razvitku usko vezan s društvom kao junak realističkog pripovijedanja, ni junak kojeg će okolina nadvladati kao junak naturalističke književnosti, nego junak koji s čitateljem gleda okolinu parcijalno, kao umjetnost i umjetničku stvarnost koja je zapravo ljepota. To je senzibilni i dekadentni junak Moderne rilkeovski neudomljen.

Sieberova novela pokazuje solidno poznavanje dalmatinskih gospodarskih, društvenih i kulturnih prilika, pače i prometnih prilika doba u koje se radnja njegove novele odvija, što se vidi kad Borota traži braceru kojom će odjedriti u Split i sl. Njegova novela postaje novela o kulturi i umjetnosti dalmatinskog romantizma zbog čega ju je C. Lucerna shvatila kao »V« romantičnu novelu. Nora, siromašna plemkinja, postaje simbol kulturnog naslijeđa dalmatinske komunalne i urbane kulture, njezini tragično umrli roditelji, simbol propasti stare Dalmacije u vrtlogu napoleonskih ratova. Nora, odgojena u siromaštvu, približava se Boroti, intelektualcu u ozračju prožetom glazbom i umjetnošću.

Nora je trudna od svoga pokojnog zaručnika. Slijedi porođaj, sramota, Borota se vraća i Noru kojoj je dijete umrlo odvodi u Kotor. Austrijska birokracija se opet priklanja plemstvu, pa njezin napasnik

²⁵ R. Sieber, *Madonna mit dem Dolche*, dalmatinische Novelle, Dresden, s.a. str. 7—8.

i ubojica njezina zaručnika biva prisilno zanovačen. R. Sieber nije sklon revoluciji, u ovoj noveli on priznaje i odobrava stav Goetheov, koji je u početku pozdravljao revoluciju, a zatim se od nje odvratio.²⁶

No ovakav stav ulazi u okvir Moderne i nejunačkog držanja pjesnika koje je propovijedao Hermann Bahr, jaza između Moderne i imperijalističke države kojoj pjesnici nisu željeli odgojiti vojnike, a i u okvir Moderne kao konzervativnog književnog pravca osjetljivog u prvom redu prema tradiciji kao obliku kulturnog nasljeđivanja. No ovakav nerevolucionarni stav imao je dakako i svoju funkciju u građanskom društvu predratne Hrvatske koje se bojalo komunistâ i od njih tražilo spas u beogradskih režimâ još od 1918. god.

Ova novela R. Siebera izvire posve iz tokova njemačke književnosti. Ona je posve njemačka, a ipak je u njoj R. Sieber posve shvatio i osjetio Dalmaciju. U Dalmaciji i njezinoj prošlosti on subjektivira stvarnost kao kulturu, materijal pomoću kojeg je on ostvario svoju novelu o jednom neobičnom tipu evropskog romantizma — o dalmatinskom romantizmu na talijanskom jeziku. Tako je baš u Dalmaciji sazreo njegov pojam glazbe, nazočan gotovo u svima njegovim djelima. Za taj pojam važno je da je glazba relacionirana prema krajoliku. No to nije neobični romantički krajolik, neobičan ipso facto, nego neobični krajolik neobičan utoliko što je oplemenjen našim graditeljstvom. U tome je specifičnost njegova odnosa prema romantici tipičan za Modernu.

Sieberova riječ je, mogli bismo reći, uzbuđena glazbom koja joj, djelujući kao pojam i supstrat umjetničke stvarnosti, stvara patos, a to nije bez odnosa prema Richardu Wagneru, ali i Arthuru Schopenhaueru. Glazba i umjetnost motiviraju postupke njegovih junaka, ne čudoređe, što je u skladu s tradicijama Moderne. Tako Borotu ne smeta što je Nora trudna od svog, doduše pokojnog zaručnika, jer je njihov afinitet bitno motiviran umjetničkom senzibilnošću u koji se sublimira spolnost. Ukratko, pisac u ovoj noveli ne izriče nazor na svijet nego dekadentno poimlje umjetnost u kojoj se sažimlje Dalmacija kao duhovna rasa u smislu H. Bahra.

No želja da poštuje njemačko književno naslijeđe opaža se u ponešto eklektičkom nastojanju da pošto poto održi susjedstvo svoje proze s likovnim umjetnostima (po tome je blizak C. F. Meyeru), a istodobno i s glazbom, i to baš instrumentalnom glazbom, tom »nadaravnom« umjetnosti za razliku od vokalne, zapravo od svih ostalih umjetnosti. Njegov orguljaš Borota tip je glazbeno nadarena junaka kakva je stvorio njemački romantizam.²⁷ No Borota nije ipak zanesenjак poput kapelnika Kreislera E. T. A. Hoffmanna. Glazba za nj nije ludilo u kojem se otkriva pravi smisao nadnaravnoga, sve ako Sieberovi glazbeni ugo-

²⁶ Odnos prema Francuskoj revoluciji Goethe je iznio u dnevniku vojnog pohoda i poraza armije vojvode od Branunschweiga 1792. *Campagne in Frankreich 1792. i Belagerung von Mainz.*

²⁷ Tako o glazbi i njezinoj ulozi u njemačkoj romantici H. A. Korff, *Geist der Goethezeit, III. Frühromantik, Leipzig, 1949.* str. 58.

đaji i jesu vezani s crkvenim ozračjima u smislu teorija E. T. A. Hoffmanna. Borota je u neku ruku klasično sređen, njegova ličnost je sređena i mirna,²⁸ uzdignuta do tipskog i znači čitav rod glazbenika. Klasično je i njegovo držanje, njegov život u umjetnosti kao izabranoj i subjektiviranoj stvarnosti koji može podsjetiti na Goetheovo gnušanje od njemačkog sivila i neveselog vjerskog ćudoređa po povratku iz Italije. Tu osjećamo sudbinu pisca koji je živio u malograđanskoj splitskoj sredini i radio shematski posao usred prošlosti koja je kazivala da je taj kraj nekoć bio više nego tada. Tako je prošlost u njegovoj noveli zapravo isto što i umjetnost ili barem područje na kojem je čovjek bio mnogo srodniji umjetnosti. Glavni junak nosi pak crte suvremenog junaka iz doba kad više nema vjere u preglednost toga građanskog društva, a to će reći da je to junak koji se u tom društvu ne snalazi. No on ne osjeća kafkinsku tjeskobu velegradske literature, nego radije rilkeovski osjećaj neudomljenosti.

Pored želje da plastikom Trogira zadovolji klasični ukus, da umjetnost subjektivira kao stvarnost svoje novele, da je shvati kao izbor, stilizaciju što je svojstveno njemačkoj klasici, te da je vidi kao zornu potpunost kako je htio kasniji Friedrich Schiller²⁹ i da se, idući tim putem, približi C. F. Meyeru u simboličkoj dubini kojom je on nastojao doživjeti Trogir kao sliku³⁰ kod R. Siebera može se opaziti neka neizgrađenost stila. Riječ kao takva već ima svoje značenje koje je ipso facto izvan umjetnosti. R. Sieber u riječima nije znao uvijek otkriti njihovu asocijativnu sugestivnost, pa je jezik za nj uvijek dobrim dijelom prijenosnik značenja, a ne medij umjetnosti. I kolikogod glazba bila značajna za njegovo stvaranje, R. Sieber nije u riječi uspio uvijek pronaći glazbene sugestije.

On je 1929. kod Volkshirtschäftlicher Verlag AG. Zürich objavio zbirku pjesama »Dalmatinische Elegien« (također tiskano u Splitu). Kao lirski pjesnik R. Sieber je prije svega obuzet ktoničnom snagom dalmatinskog krajolika, prije svega Boke Kotorske:

EIN FJORD

Zum Himmel getürmt,
Tiefschürfend ins Meer
Ragen die schweren Bergesmassen,
Wuchtig verkeilt,
Zerrissen von düsterblauen Buchten.
Uralte Burgdörfer säumen
Die schroffen Gestade;
Wie selige Kindesaugen
Lugen zwei lichte Eilande
Gottesfroh
Aus den dumpfen Fluten.

²⁸ U smislu E. Staigerova nazora o klasičnom u glazbi, Goethe und Mozart. u.: Musik und Dichtung, Zürich, 1947. str. 59.

²⁹ H. A. Korff, op. cit. II. Klassik, str. 408. i 425.

³⁰ H. O. Burger, Der Realismus des neunzehnten Jahrhunderts, u: Annalen der deutschen Literatur, Stuttgart, MCMLII. str. 702—03.

Wenn auf wüsten Gipfelhöhen
Hirt und Söldner sich zerfleischen,
Greuelschwärze Wetter tosen,
Lächelt im tiefen Golf
Zypresenstill,
Andächtig weltfern
Das Inseelpaar³¹

A onda su tu koloritni prizori:

ESEL

Die stickstaubige Strasse entlang
Trippeln bied're, steifbäuchige Esel,
Gähnende Bauern mit dürren Pfeifen
Und roten Käppchen hocken darauf,
Zur Erde baumeln die trägen Beine.
Fahren zu Märkte die reisigen Tiere,
Wo man um lumpige Kreuzer feilscht,

Rebewurzeln und Salbei handelt,
Zucker, Weissbrot und Makkaroni
Klüglich ersteht,
Um mittags
Bei höllischer Sonnenhitze
Heimwärts zu traben, wo Stroh und Disteln
Und gnädige Hausvaterschläge
Lohnen des Esels Alltag. (str. 12).

Mada je R. Sieber sav u tradicijama austrijskog simbolizma i njegove osjetljivosti za sve staro i nesvjesno, za tradicije Sredozemlja, smisao za detalj, svijest o okolini, pa i radu, ova se pjesma može svrstati između realizma i naturalizma. Modernoj je svojstven jedino izbor teme i kolorit. No te teme upravljene su svjesno prema turističkoj slikovitosti, bez zamke svojstvene reklami. Prema tome, u bliskosti tradicijama austrijske Moderne mogu se nazreti i neki izvanjski, pa i novinarski postupci.

KORSO

Welch holde Zucht und schöne Würde
Glüht in den gertenschlanken Mädchen,
Die dunklen Augs und scwerzverklärt
Lustwandeln unter den Palmen?
Geschmeidige Grazie, edles Gehaben,
Durchloht von der sieghaften Adriasonne —
O stürmisch, berauschender Wahn,
Erjag' ich dich je, du himmlische Wonne?
Sie winken hin und grüssen wieder,
Mein achtet keine; der Sohn des Nordens
Bescheide sich mit billigem Wein
Und müssigem Traum und schlechten Versen! (str. 14)

Osim južnog kolorita svojstvena Modernoj ova je pjesma opisna, kako je to uobičajeno u postupcima realizma. K tome ona pokazuje tra-

³¹ R. Sieber, Dalmatinische Elegien, Zürich, 1929. str. 7. Vidi osvrt C. Lucerne, Rudolf Sieber: »Dalmatinische Elegien«, Volkswirtschaftlicher Verlag A. G. Zürich, 1929. Morgenblatt, 44 (1929) br. 6.

dicionalno, romantičarsko, pače i sturmundrangovsko jedinstvo teme i osobnog doživljaja, »Parallelismus von Natur und Sulengustand«, ka-se izrazila C. Lucerna, od čega se evropsko pjesništvo odvrćalo još od Charlesa Baudelairea, težeći prema brižljivoj obradi riječi od glasa, što će obuhvatiti pjesnika i čitatelja u nadosobnoj neutralnosti.

BORA

Der gelbe Mondball glüht
In eisigen Düster der Sturmnacht,
Schwarz hängen die Berge.
Die schrille Orgel der Bora
Raset verheerend nieder,
Laut aufschäumet und bäumt sich
Das weite, finstere Meer.
Heiss und sehrend
Starren zwei sanfte Augen
Aus stiller Stube nach der tobenden Einöd' —:
Freudig aufjubelt das Herz:
In wüster Weite entblitzt ein winzig Schiffslicht,
Der treue Wink des Geliebten. (str. 17)

Krajolik, kultura i ljepota jedno su za R. Siebera u izboru teme, oni imaju nečeg »klasicističkog i modernističkog« u svojoj pojavnosti:

PALMEN

Grünen Wasserspielen gleichen die Palmen;
Aus festem Schaft entquellen Strahlenfächer,
Zur Sonne gezückt,
Zur Erde neigend,
Schattenlos.
Aus starker Brust erblüht die Sehnsucht
Sonnenfreudig, erdenmüde,
Zerstiebend in Asche,
Namenlos. (str. 32).

R. Sieber je pjesnik koji se odvojio od Beča i velegrada stvorivši na tlu Sredozemlja pjesnički jezik i izraz na njemačkom jeziku. U tom odvajanju od velegrada ipak nema onog polemičkog odnosa prema svem gradskom kao izvoru pokvarenosti i degradacije, što je svojstveno austrijskom Heimatkunstu. Sve ako je R. Sieber stvorio neke tipične vrijednosti uzdigavši ih do književnih, te vrijednosti nisu polemične u smjeru velegrada. Zato je R. Sieber blizak hrvatskom regionalističkom i koloritnom pjesništvu iz doba između dva rata, pjesništvu s odnosima prema romanskim pjesnicima. On nije manje »mediteranac« od svog nekog domaćeg suvremenika u Splitu, na primjer Ante Cettinea. No tu je i slabost njegova stvaranja. Ako na stanicama njegovih djela tražimo publiku za koju je on pisao, onda mi nismo uvijek sigurni da li je to bečko ili naše čitateljstvo. Navedeni članak o Grguru Ninskom tu može nešto reći: on je pisan za hrvatske intelektualce Splita. Razmišljanja kojima se nosi taj članak, oduševljenje elementarnom snagom hrvatskog seljačkog biskupa i glagoljaša iz Nina, što R. Sieber doživljava folklorno, naći ćemo u velikom broju njegovih pjesama u kojima litice

naše obale oživljavaju vjetrovi i glazba Ludwiga van Beethovena. Ako pjesnik izborom čitatelja bira sujet, onda je R. Sieber morao izabrati za čitatelja nekog naobraženog Splitsanina ili primorca, nekog poput njegova prijatelja Vlade Rismonda. Bijahu to većim dijelom ljudi koji su nekoć studirali u Beču ili Grazu i koji su gotovo uvijek znali njemački. Ti intelektualci su kao mnogi drugi intelektualci primorskih, a osobito sredozemnih sredina, po tradiciji otvoreni prema strancima, oni su se s njima od XIX. st., i to baš s njemačkim putnicima, rado družili.³² S obzirom na dugu gospodarsku i političku agoniju naše obale u XIX. st., u tih se intelektualaca uvriježio neki stav očekivanja od stranaca-pisaca koji su navraćali u Dalmaciju. Taj stav dalmatinskih intelektualaca surađivao je u Sieberovu stvaranju, to više što je to stvaranje i niklo na tematici turizma i može se smatrati pjesništvom koje se na turizmu ne samo nadahnulo nego mu je, bar što se tiče novinarstvu bliskog dijela bilo i reklama. Tako bi se naime mogao opisati njegov odnos prema njemačkom građanskom, pa malograđanskom čitatelju za kojeg je putovanje na jug još uvijek imalo obrazovno značenje pored zdravstvenoga. Mit juga i latinskog svijeta, kako ga je shvaćao Friedrich Nietzsche, igrao je neku ulogu osobito kod R. Siebera u kojeg je naš turizam sa svoje strane polagao neke nade.

Tako se tadašnja kritika njegove pjesme i shvatila: »Die tiefste Innerungen einer beglückenden Landschaft sind hier in zarte, hervorragend musikalische Verse umgesetzt...« pisao je »Grazer Volksblatt«,³³ priznajući time stanovit (naš) krajolik kao bitan odnos umjetničke strukture njegovih djela. »Deutsche Allgemeine Zeitung« opaža u tim stihovima samo ljubav za naš Jadran i preporuča ih turistima.

Ktonična snaga litica Boke »kriještave orgulje bure«, »hektični udari i grč juga« prije kiše u Sieberovoj pjesmi su doživljeni glazbeno. Snaga kojom se napinju ovi stihovi odzvanja poput katarze ili udaraca simfonija L. van Beethovena. Sam R. Sieber volio je njegovu glazbu kojoj se osjećao konstitucionalno srodan. L. van Beethovena je nazivao Mesijom glazbe i uspoređivao ga s Arthurom Schopenhauerom i Michelangelom Buonarottijem u jednom nedogmatskom, građanski dandyjevskom kršćanstvu njegove kasnije knjige »Deutung des Baseins, Biosophie« (Beč, s. a. [1951] kojom se ovdje nećemo baviti. Za njegovo pjesničko stvaranje važno je da glazba kojom je R. Sieber više oduševljen nego nadahnut stoji ponekad izvan pjesničkog tkiva, te da on pjesmom želi prije svega prikazati krajolik Dalmacije. Zadnji prilog R. Siebera pojavio se u »Jugoslaviji« svibnja 1936. (Slowenischer Frühling«, 7. 1936, 127—29). Te godine on je kao predstavnik zadruga »Putnik« u Beogradu otišao u Berlin, gdje je osnovao i bio ravnateljem »Ämtliches jugoslawisches Reisebüro 'Putnik'« u Berlinu. To je predstavništvo 1. lipnja 1941.

³² To sam pokazao u ogledu Pojava književnog putopisa u njemačkoj putopisnoj književnosti o dalmatinskoj Hrvatskoj, Encyclopedia moderna, Zagreb, 9 (1974), 26, 47—60.

³³ R. Sieber je reproducirao izvatke iz osvrta na zadnjoj strani izdanja novele Madonna mit dem Dolche.

postao »Ämtliches kroatisches Beisebüro 'Kroatiaput'« Berlin i bavilo se uglavnom zastupanjem interesa hrvatskih radnika koji su se nalazili na radu u Njemačkoj. 1. lipnja 1943. R. Sieber je postao ravnateljem istog predstavništva u Beču. Predstavništvo je prestalo postojati 30. lipnja 1945.³⁴

Poslije rata je R. Sieber nastojao raditi na obnovi jugoslavenskog turizma, no prilike za to nisu bile povoljne kao i inače u poratnim razdobljima. Radio je i dalje u turizmu i turizmu srodnim granama, najprije u »Sozialistische Arbeiterhilfe« u Beču, pa u »Wiener Verkehrsverein«, a onda u »Kriegsopferverband« i u putničkom uredu »Adria«, na kraju u »Österreichische Verkehrswerbung«, (dakle u agenciji za reklamu turizma) u Beču. Ponekad bi pisao svojim brojnim i dobrim prijateljima u Splitu, povjesničaru Vladi Rismondu, arheologu Mihovilu Abramiću. Stalno se sve do smrti dopisivao sa svojim najboljim prijateljem, sa splitskim liječnikom Ivom Petkovićem. Njega je 1964, iako već narušena zdravlja poslije udara kapi 1963. i srčanog infarkta 1958, i posjetio u Splitu. Jednom se javio u Splitu i jednim člankom koji je uvrstio njegov prijatelj Mihovil Abramić.³⁵ Umro je 19. veljače 1966. u Beču poslije trećeg udara kapi u 69. godini.³⁶

Među prva djela i napise R. Siebera spadaju njegova djela o Dalmaciji; to su zbirka pjesama »Dalmatinische Elegien«, novela »Madonna mit dem Dolche« (Zürich 1929), a dakako i nekoliko turističkih reportaža i vodiča. To su ujedno i jedina njegova djela posvećena isključivo Dalmaciji. Godine 1949. izlazi u Beču njegov esej »Beethoven«, a poslije dvije godine (1951, također u Beču) njegovo filozofsko djelo »Deutung des Daseins, Biosophie«. U oba ta djela Dalmacija se ne spominje. No Dalmacija je ipak ostavila neizbrisiva traga u njegovim spisima. Potkraj života R. Sieber je često pisao aforizme u kojima se vrlo često pojavljuju doživljenosti iz Dalmacije koja je uz Grčku po njegovu mišljenju jedinstveni kraj u Evropi. Tu puk živi kao i u Grčkoj u jedinstvenu odnosu prema arheologiji koja se svakog tiče baš kao i Biblija.³⁷ Boka, koju je izrazio pjesmom, vraća se u njegovu aforizmu: ona je jedna od najvelebnijih predstava prirode u Evropi, bijeg velikih i malih morskih zavala među planinama koje se upiru u samo nebo.³⁸ Brdo sv. Ilije na Pelješcu doimlje se kao Božja objava, slavna pojava slobodne zemlje, krajolik oplemenjen posjetom Kadma u klasičnoj sta-

³⁴ Ove podatke saopćila mi je Sieberova kći Irina C. Torre-Sieber. Vjerojatno je da je među tima radnicima bila i većina onih koji su prisilno poslani na rad u Njemačku. U toj radbi je Ante Pavelić bio veoma revan, usp. H. Sundhausen, Südosteuropa in der nationalsozialistischen Kriegswirtschaft am Beispiele des »Unabhängigen Staates Kroatien«, Südost-Forschungen, 32 (1973), 252—54. No nema znaka da bi R. Sieber sudjelovao u upućivanju tih radnika u Njemačku.

³⁵ Dalmatinische Archäologie und Fremdenverkehr, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LVI—LIX (1954—57) 2. Dio drugi, Split, Zbornik radova posvećen Mihovilu Abramiću, 239—241.

³⁶ On je rođen u Imstu 31. prosinca 1896.

³⁷ Konzert der Gedanken, Aphorismen, Wien, 1957, 27—28.

³⁸ Op. cit, 67.

rini. Neobično naslijeđe klasične starine je čagalj, koji baš prebiva u ovim krajevima.³⁹ Sredozemlje pod nogama brda sv. Ilije je čudesni kraljolik.⁴⁰ Split sa Dioklecijanovom palačom i sfingom je jednadžba povijesti, drugi tas vage je Ivan Meštrović, ravan Dioklecijanu i njegovim graditeljima. Lijepe Splićanke su Hore i životno blago Splita. Finski skladatelj Jan Sibelius i Ivan Meštrović su dva olimpijska titana evropskog sjevera i juga (str. 115—16). Dalmacija je lice van Beethovenova simfonijskog duha, ona je pokrajina umjetnosti, kraj koji će dati velike umjetnike i pjesnike (str. 132—33). Poslije jadranske Hrvatske i Boke R. Siebera se najdublje dojmila Srbija, »intelligentno, plavokoso vino« u arkadskoj Topoli kraj Beograda (Da wurde mir im arkadischen Dorf Topola bei Belgrad ein intelligenter blonder Wein von besten Sitten vorgestellt, ein Meister wahrer kühner Gedanken, wie die edle Natur hegt und prägt, str. 23—24). R. Sieber, koji se osjeća Nijemcem, spominje i pokolj u Kragujevcu 23. listopada 1941. Duboko dirnut traži da se u Kragujevcu otvori kuća vječne glazbe (Haus der ewigen Musik), da bi Kragujevčani upoznali boljeg Nijemca (str. 99—100).

E. Sieber se politički časno ponio i nema znaka da bi pristao uz Hitlera. Nije se 1941. pojavio u Hrvatskoj kao neki nacistički gauleiter, iako je slično bilo s nekoliko Nijemaca, što su prije rata stalno prebivali u Splitu. Pa ipak, sa svojim glazbeno nadahnutim estetskim doživljavanjem prirode R. Sieber nije bio sklon znanstvenom marksizmu i lenjinizmu. U »materijalističkoj dogmatici« opažao je »vraćanje srednjeg vijeka« (str. 108). Spas svijeta tražio je u pravom čovjeku (str. 103). Govorio je o »istočno-zapadnoj tiraniji«, zauzimao se 1957. za poljskog kardinala Stefana Wyshinskog, pa za mađarskog kardinala Mindzentyja, koji je pristao uz kontrarevoluciju, a i za ciparskog arhiepiskopa i predsjednika Makariosa (str. 178), ne izlazeći pritom iz svog schopenhaurovski filozofskog aforističnog stava. Bio je to već građansko-dandyjevski stav ponešto konzervativnog pjesnika, koji ne želi više shvatiti novi poratni svijet. Uz krilaticu »Proleter i svih zemalja ujedinite se!« on ističe kako nikad nije bilo krilatice »Kršćani svih zemalja ujedinite se!« (str. 38). U aforizmu Karla Marxa da je vjera opijum naroda vidi »ciničku draperiju njegove dijalektičke akcije«,⁴¹ ne želeći priznati golem utjecaj ovog filozofa u preobrazbi svijeta. Ovakvi aforistički stavovi su neobrazloženi.

³⁹ Koliko znam prvi je Jacob Spon opisao čaglje na otoku Korčuli: »Les Grècs les appellent Zachalia, et les Turcs Tschakal. (...) Je crois que c'est Hyaena des Anciens, que quelques-uns ont dit être une année mâle, et l'année suivante femelle; mais Aristote nie cette prétendue métamorphose. (Grci ih zovu zašalija, a Turci čagalj. Vjerujem da su to hijene pisaca klasične starine, za koje neki vele da su godinu dana muškog a iduće godine ženskog spola. No Aristotel niječe ovu navodnu promjenu spola). Usp. Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant fait aux années 1675 et 1676. par Docteur Médecin Aggrégé a Lyon, et George Wheler, Gentilhomme Anglois, Tome 1. A Lyon, MDCLXXVIII. 114—115.

⁴⁰ Konzert der Gedanken, 79—81.

⁴¹ K. Marx je religiju nazvao »opijumom naroda« u uvodu kritike Hegelove filozofije prava: »Das religiöse Elend ist in einem der Ausdruck des wirklichen

Rođen u Austriji R. Sieber se ipak osjećao Nijemcem, pa veli da razbijena država usred Evrope znači spomenik sramote za one koji su je razbili, ali da ni Hitler nije postupao bolje. Europa minor mu je Podunavlje, Austrija, kojoj je vječni spomenik — glazba. Bio je to nastavak nazora Hermanna Bahra o Austrijancima kao duhovnoj rasi, koji će u djelo provesti sporazumijevanje među narodima, nazor koji je imao književna odjeka na Zapadu, ali dakako nikakva odjeka kod podjarmljenih naroda na Balkanu, a osobito ne kod Hrvata.

Turistički rad R. Siebera odredio je razvitak njegove književne ličnosti. No taj rad je od značenja za razvitak našeg turizma, jer se u njegovu časopisu »Jugoslavija« razvio pojam turističke propagande bez koje turizma nema. A on je to promicanje turizma shvatio suvremeno — kao pjesništvo suvremenog industrijskog čovjeka. A što je osobito važno, R. Sieber je u promicanju turizma pokazao ukusa. Nije se služio kulturno-povijesnim spomenicima Dalmacije na neukusan i neprikladan način. Pozivao je na kulturno doživljavanje naše obale bez onog privida pustolovine značajna za loše suvremeno reklamiranje turizma.⁴² U tom pogledu gotovo da bismo u R. Sieberu i njegovu radu mogli nazreti poseban pravac turističke reklame.

Elendes und in einem die Protestation gegen das wirkliche Elend. Die Religion ist der Seufzer der bedrängten Kreatur, das Gemüt einer herzlosen Welt, wie sie der Geist geistloser Zustände ist. Sie ist das Opium des Volks. (Religiozna bijeda je u jednom izraz stvarne bijede. Vjera je uzdah stiješnjena bića i duša svijeta bez srca kao što je ona duh stanja bez duha. Ona je opijum naroda, pr. pisca).
usp: Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, Einleitung, u: Studienausgabe in 4 Bänden, hrsg. von Iring Fetscher, I. Philosophie, Frankfurt am Main, 1966, 17.

⁴² L. Giesz, Der »Kitsch-Mensch« als Tourist, u: Gillo Dorfles, Der Kitsch, Tübingen, 1969, 156—73, usp. i str. 180.

THE POET RUDOLF SIEBER ACTING AS A TOURIST JOURNALIST IN SPLIT

Summary

The Austrian poet R. Sieber has been a redactor of the review *Jugoslovenski turizam*, later *Jugoslavija*, *Jugoslovenski turizam*, edited by Yugoslav Travel agencies in Split in the period between the two wars. His task was advertising, and he did it using literary means, relating these to the education and culture still high in opinion of the middle class. So he by invoking means of the cultural sphere offered tourist consumption, this was the usual structure of his advertising articles.

He also wrote a number of poems, some short story and aphorism, where the Balcans and adriatic Croatia were the base of structure. This he wrote following the style of the Austrian Symbolism (*die Moderne*). He did not occupy a very important place in the Austrian literature but adriatic Croatia did it in his books.

